

find its socio-mental and cultural being, philosophical and spiritual values, and increasingly resort to comparative analysis of the characteristics of life of Ukrainian peasants in the Russian and Austro-Hungarian empires.

The study of social and cultural life of the peasantry layer helps reveal the inner motivation of peasants, the internal logic of relations in peasant society. The importance lies in the fact that at this stage it is necessary to create a complete picture of socio-cultural development of the Ukrainian village.

A characteristic feature of the scientific papers on agrarian history is that the authors are trying to overcome historiographical gaps Soviet period due to methodology party-class approach to the study of the socio-economic aspects of the peasantry, absolutisation Marxist interpretation of class struggle.

The authors noted that modernization processes in the Austrian and Russian empires led to significant changes in the economies of rural communities and farmers. Under the influence of the reform have been significant changes in the social status of the peasantry, increased its role in economic life, there have been changes in the mass consciousness of the population, unfolded form new everyday practices.

The situation of agrarian reform provoked opposition among the peasantry and led to the formation of their own interpretations of reform. Analyzing the mentality of Ukrainian peasantry, researchers have resorted to clarify, first of all, his attitude to labor and economic activity on the ground.

In addition to research on the problems of mentality and outlook generally created intelligence, revealing some aspects of the minds of the peasantry, its spiritual and cultural life, the place and role of the family in shaping the national mentality of society. According to historians peasant family in the late nineteenth - early twentieth century. was the main bearer of ideas, knowledge, mentality, traditions and customs, the image of their ethnic culture, consciousness and psychology.

Investigation of socio-cultural life of the Ukrainian peasantry has devoted a significant amount of research. However, many of them characterized by limited sources, methodological and theoretical weakness, conceptual confusion. modern historiography asserts civilizational vision and new approaches to the study of social and cultural processes in the Ukrainian village of the late nineteenth century. In its coverage of the scientific heritage issues such as the impact of reforms and market realities of the social stratification of Ukrainian peasantry, his mentality, cultural and spiritual life, in everyday life. Significant achievements have been made in the study of mentalities, was a concept vision change in the minds of the peasantry in the post-reform period.

It is talking about significant achievements in the study socio-cultural processes of the Ukrainian peasantry of the second half of the XIX century in modern historiography.

Key words: Ukrainian peasantry, the second half of the nineteenth century, sociocultural processes, modern Ukrainian historiography.

До редакції надійшла 26.08.2015.

УДК 930(477):316.662–057.87]“18/19»

© Лариса Грцик
(Київ)

ЗАКОНОДАВЧИЙ ВИМІР СОЦІАЛЬНОГО СТАТУСУ СТУДЕНТІВ ПІДРОСІЙСЬКОЇ УКРАЇНИ В ІСТОРИЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

XIX ст. в історії вищої освіти Російської імперії та земель, які знаходились під її владою, стало часом тривалих реформувань та виходом даної сфери на якісно новий рівень свого розвитку. Заснування власне «російських» імператорських університетів протягом першої половини XIX ст. викликало необхідність законодавчого закріплення порядків і структури організації та функціонування вищих навчальних закладів.

Історіографія питання законодавчих основ регулювання вищої освіти імператорської Росії характеризується високим рівнем розробки, у якій ключове місце належить університетським статутам. Нормативно-правові акти діяльності університетів в історіографічному плані не втрачають актуальності з часу їх затвердження. Враховуючи збереження тенденцій розробки науковцями тематики студентського руху як одного із найбільш гострих у соціально-політичній сфері др. пол. XIX – поч. XX ст. в імперії загалом, та на підросійській Україні зокрема, вагоме наукове значення мають висвітлення та характеристика особливостей, умов та підстав набуття статусу студента, питання того, особи якого стану, національної та статевої ознак мали

таке право. У статті розкривається стан та ступінь дослідження проблеми в історіографії. Висвітлено та проаналізовано історіографічний доробок вказаної тематики, прослідковано особливості його формування. Розглядається історіографічне представлення вказаної тематики, виділено роботи, які прямо чи опосередковано висвітлюють проблему. Акцентовано увагу на репрезентації ключових умов прийому абітурієнтів до вищих навчальних закладів Російської імперії. Окреслено рівень охоплення увагою істориків питання набуття статусу студента при характеристиці та аналізі університетських статутів. Розглянуто особливості висвітлення даної тематики у дореволюційній, радянській та сучасній історіографії.

У статті прослідковано вивчення нормативно-правових засад університетів на українських теренах, що підпорядковувались дії загальноуніверситетських статутів 1804 р., 1835 р., 1863 р. та 1884 р. Показано репрезентацію в історіографії ключових аспектів прийому абітурієнтів до університету св. Володимира, для якого імператорською резолюцією 1833 р. було вирішено видати окремий статут, а 1842 р. міністром освіти запропоновано ще один варіант. Виділено дослідження, присвячені безпосередньо даному питанню з кінця XIX ст. до сьогодення.

Приділено увагу визначенню аспектів, які потребують подальшої наукової розробки у контексті глибинного та різностороннього дослідження вказаної проблеми.

Ключові слова: університети, статут, вища освіта, соціальний статус, студент, підросійська Україна, історіографія.

Законодавчий вимір регулювання вищої освіти в Російській імперії знаходив втілення в університетських статутах і розпорядженнях Міністерства Народної Освіти, які визначали порядок та структуру функціонування даної сфери. З появою на початку XIX ст., крім існуючих «іноземних» університетів Російської імперії (Дерптського, Віленського та ін.), закладів даного типу у Москві, Харкові та Казані, виникла необхідність вироблення єдиного нормативно-правового підґрунтя організації їх функціонування, що було пов'язано із реформуванням в контексті створення єдиної системи освіти на власне «російському» ґрунті. За взірць російської університетської освіти було взято Московський університет, Статут якого ліг в основу першого загальноуніверситетського статуту, затвердженого 5 листопада 1804 р., яким були наділені також нововідкриті Харківський і Казанський університети [11]. Впродовж століття було прийнято чотири загальноуніверситетські статuti 1804 р., 1835 р., 1863 р. та 1884 р., останній з яких діяв до 1917 р.

Реформування університетів та нормативно-правові засади їх діяльності в історіографічному плані не втрачають актуальності ще з часу їх безпосереднього введення в дію. Враховуючи збереження тенденції розробки науковцями університетського питання, тематики студентського руху, як одного із найбільш гострих у соціально-політичній сфері др. пол. XIX – поч. XX ст., та за наявності великої кількості праць, присвячених даній проблемі, вагоме наукове значення має представлення статусу студентства, означення того, які особи і на яких підставах входили до даного розряду.

На сьогодні існує незначна кількість робіт, які висвітлюють законодавчі основи соціального статусу студентів у Російській імперії, що пов'язане із дослідженнями, насамперед, організації управління університетами, взаємовідносин університетів з владою, організаційних аспектів навчальної та наукової діяльності університетів, ліберального [4; 6] та консервативно-офіційного характеру [13; 14]; з огляду на існуючу методологію та акцентуванням уваги на соціально-економічному та «революційному» факторах впровадження вказаних законодавчих актів в радянський період. Сучасна українська та російська історіографія більш конкретизовано репрезентує вказану проблему, яка дедалі частіше постає предметом спеціальних розвідок.

Початок науковій розробці даної проблематики було покладено ще наприкінці XIX ст. Оскільки законодавчі акти вказаного періоду публікувалися безпосередньо після їх «Высочайшего утверждения», історичні нариси сучасників освітніх реформ в імперії, хоча і містять відбиток епохи, офіційної думки, детально висвітлюють ключові аспекти даних процесів, постаючи важливими історіографічними джерелами, фактологічний матеріал яких не втрачає актуальності. Так, в «Историческом обзоре деятельности Министерства Народного Просвещения» С. Рождественского, присвяченого 100-річчю його діяльності, здійснено огляд законодавства освіти за 1802–1902 рр. У контексті розгляду першого університетського статуту 1804 р. стосовно формування студентського контингенту зазначається: «Устав не имеет сословных ограничений и ставит лишь условие для

поступлення в університет: «никто не может быть принят в университет студентом, не имея нужных познаний для слушания курсов, в университете предположенных. Студенты разделяются на своекоштных и казенных» [13, с. 58].

Слід наголосити, що «26 іюля 1835 г. былъ Высочайше утвержденъ «Общій уставъ Императорскихъ російскихъ университетовъ»... Статьи устава, определяющія порядокъ поступления учащихся в университет, прохождения курса, испытаній и полученія служебныхъ правъ, совсемъ не ыражали одной изъ главныхъ тенденцій реформы, указанной министромъ, сделать университеты доступными по преимуществу дворянской молодежи, готовящейся къ государственной службе. Для поступления в университет поставлено только одно условіе, предварительное испытаніе, при чемъ принимаются в уваженіе одобрительныя свидетельства объ окончаніи полного гимназическаго курса, дающія право предстать на испытаніе прежде прочихъ или даже вовсе отъ него освобождающія» [13, с. 247]. У контексті «Великихъ реформ» 18 червня 1863 р. був затверджений новий статут, який за С. Рождественським «во всей силе принялъ постановление 1861 г. объ отмене приѣмныхъ испытаній в самомъ университете. Вѣ студенты принимаются все, имеющіе аттестатъ о знаніи полного гимназическаго курса; лица, получившія образование домашнее или в частныхъ училищахъ, подвергаются испытанію в гимназіяхъ. Но совету университета в случае необходимости предоставлено подвергать поступающихъ новому испытанію по особымъ правиламъ, утверждаемымъ попечителемъ» [13, с. 421]. Єдиною умовою вступу до університету за статутом 1884 р. автором відмічено «аттестатъ зрелости, полученный изъ гимназии или равнаго ей по правамъ средняго учебнаго заведенія...», а також умови обмеження вступу, затверджених положеннями Комітету Міністрів протягом 1886–1887 рр. щодо прийому євреїв у вищі навчальні заклади, що втілилось у встановленні відсоткового відношення для кожного навчального округу та розпорядження 1887 р. про надання керівниками середніх навчальних закладів «полныхъ и обстоятельныхъ сведеній объ образе мыслей и направленіи желающихъ поступить в нихъ молодыхъ людей, объ ихъ склонностяхъ, условіяхъ матеріальнаго быта и общественной среды, къ коей принадлежать ихъ родители» [13, с. 619]. Дана робота також містить інформацію про заходи офіційного рівня у сфері доступу до вищої освіти на поч. ХХ ст.: «17 мая 1901 г. подтверж-

дено было воспрещеніе приѣма в университеты лицъ, оканчивающихъ курсъ иноокружныхъ гимназій. 22 іюля приѣмъ евреевъ разрешенъ в меньшей мере противъ прежней нормы съ целью постепенно уничтожить допущенный сверхкомплектъ... Летомъ 1902 г. подготовленъ былъ рядъ новыхъ мероприятий... Циркуляръ 29 іюля внесъ некоторые измененія в порядокъ приѣма учащихся в высшія учебныя заведенія... Предложено отдавать, при равенстве прочихъ условій, предпочтеніе абитуриентамъ техъ гимназій и реальныхъ училищъ, изъ которыхъ в послѣдніе годы поступало в данное высшее учебное заведеніе сравнительно меньшее число лицъ, участвовавшихъ затемъ, в бытность студентами, в беспорядкахъ» [13, с. 709–710].

У тогочасному суспільстві, політикумі та громадсько-науковій сфері особливе місце займав університет св. Володимира в Києві, що демонструвала дія у ньому особливих, затверджених безпосередньо для нього, двох статутів у другій половині ХІХ ст. На сьогодні комплексним та спеціалізованим дослідженням історії статутів Університету св. Володимира, яким послуговувалися сучасники та використовують наступні покоління, залишається «История Императорского Университета св. Владимира» М. Владимирського-Буданова (видрукувана 1884 р.), в якій тимчасовому статуту 1833 р. та статуту 1842 р. присвячено окремі розділи. Характеризуючи статут 1833 р. М. Владимирський-Буданов наголошує: «По уставу 1804 г., все, представшие удовлетворительные свидетельства отъ гимназій, принимаются в университетъ безъ экзамена; прочие экзаменуются при поступленіи в университетъ. По уставу Университета св. Владимира подвергаются вступительному экзамену все, причѣмъ гимназическія свидетельства принимаются лишь «в особое уваженіе» (вслѣдствии для некоторыхъ гимназій сделано исключеніе, ихъ воспитанники принимаемы были безъ экзамена). Вѣ уставѣ Университета св. Владимира уже не существуетъ приготовительнаго курса общихъ наукъ для студентовъ всехъ факультетовъ... Казенныхъ студентовъ положено иметь 50, изъ которыхъ 26 назначались в учительское званіе, 24 – в гражданские чиновники» [7, с. 72–73]. За статутом 1842 р. «требованіе, по которому в студенты Университета св. Владимира могутъ поступить только окончившіе полный курсъ в гимназіяхъ или равныхъ имъ учебныхъ заведеніяхъ, оставлено в полной силѣ (хотя еще и тогда не было распространено на прочіе русскіе университеты) и не освобождало отъ новаго экзамена при приѣмъ вѣ

университетъ. Кроме этого, начальство обязано удостоверить въ нравственности желающих слушать в университете лекции» [7, с. 316].

Радянська історіографія позначена існуючими на той час теоретико-методологічними підходами до даної проблематики, у якій переважають дослідження студентства як однієї із рушійних сил «революційного руху» др. пол. XIX – поч. XX ст. У даному контексті радянські історики акцентували увагу, здебільшого, на соціальному складі студентів з поодинокими звертаннями до визначення їх статусу на правових засадах, обстоюючи думку про формальність ліберальних змін в організації університетського життя та збереження провідних позицій заможних верств населення у вступі до вищих навчальних закладів [8; 19; 20; 21].

Сучасна історіографія соціального статусу студентства представлена, головним чином, науковими статтями та комплексними дослідженнями з історії освіти Російської імперії вітчизняних і російських істориків, які висвітлюють вказане питання на основі уже відомих фактологічних даних та репрезентують нові аспекти, що розкривають проблему.

Розглядаючи роль статуту 1804 р. у створенні системи університетської освіти в Росії, В. Новиков та Т. Перфилова за аналізом тексту документа детально окреслюють процедуру вступу до вищого навчального закладу: «При приеме в университет устав не декларировал никаких ограничений и привилегий по сословному признаку. Единственным требованием устава к абитуриенту было наличие у него определенного уровня знаний, о чем свидетельствует параграф 109 десятой главы: «Никто не может быть принят в университет студентом, не имея нужных познаний для слушания курсов, в университете преподаваемых». Обучение для студентов всех сословий было бесплатным (лишь учителя «языков, приятных искусств и гимнастических упражнений» могли рассчитывать на денежное вознаграждение от своекоштных студентов, если совет университета принимал соответствующее решение (гл. IX, § 123). В уставе даже подчеркивалось, что университет обеспечивает преимущества «студентам, иждивением университета содержимым... когда они имеют все нужные знания к слушанию профессорских наставлений» (гл. XI, § 117). При приеме в университет правление рассматривало свидетельство об успехах, достигнутых юношей в гимназии или ином учебном заведении (гл. X, § 110), а если юноша обучался у домашних учителей, оно назначало комитет для испытания его

знаний (гл. X, § 110, 111). Студенты, согласно уставу, делились на «своекоштных», то есть находившихся на своем иждивении, и «казеннокоштных», или неимущих, которым определялось содержание от университета (гл. X, XI). Ограниченный бюджет университетов ставил пределы их стремлению расширять до бесконечности количество студентов, не способных оплачивать свое пребывание в университетском городе и удовлетворять основные студенческие потребности» [10, с. 20].

Оцінка статуту 1835 р. в системі правового регулювання діяльності навчальних закладів на Наддніпрянській Україні, з наголосом на умовах прийому до них, належить І. Половку: «у порівнянні з попереднім Статутом тут не передбачалась конкретна кількість казеннокоштных студентів, визначалось лише, що їх повинно бути не менше двадцяти. Абитуриєнтами в основному ставали казенні вихованці гімназій, що проходили певні випробування на конкурсній основі. Вакансії дозволялось заповнювати своекоштними студентами. Зарахування до інституту передбачалось проводити один раз на рік з дозволу Ради університету і попечителя» [12]. В «Історії російських університетів» А. Авруса стосовно цього зазначається: «по новому уставу все, поступающие в университет, сдавали экзамены; от них могли освободить только окончившего гимназию с хорошим аттестатом. Срок обучения был продлен на юридическом и философском факультетах до 4 лет, а на медицинском – до 5. Устанавливались каникулы: с 10 июня по 22 июля и с 20 декабря по 12 января. Студенты, отлично окончившие университет, могли сразу получить степень кандидата, а остальные допускались к экзамену на кандидата. Устав расширял административный надзор за студентами, обязывал их носить определенную форму. Хотя в уставе не было прямо сформулированных положений об ограничении доступа выходцев из низших сословий, но отмечалось, что университетское образование дает излишние в их жизни знания, чем обманываются надежды родителей и ожидания юношей. То, что не вошло в устав, отразилось в «Правилах испытаний для желающих поступить в университет», принятых МНП в 1837 г.» [1, с. 21].

Відомий в історіографії третій університетський статут 1863 р. як найбільш ліберальний з усіх, з акцентом на характеристиці студентського середовища, знайшов репрезентацію в «Истории России. 1861–1917» У. Федорова: «Действие Университетского устава 1863 г. распространялось на 5 существовавших к тому времени

российских университетов: Московский, Петербургский, Казанский, Харьковский и Киевский, Дерптский в Эстонии, Гельсингфорский в Финляндии и Варшавский в Польше имели свои уставы. Студенты, как и ранее, делились на своекоштных и казеннокоштных. Своєкоштные жили дома или в снимаемых ими квартирах и вносили плату за обучение. По окончании университета они могли свободно выбрать себе род занятий или службы. Казеннокоштные жили при университете и на его содержании. По окончании учебы они обязывались отслужить 6 лет по назначению. Однако казеннокоштные составляли небольшую часть студенчества. При поступлении в университет студенты давали подписку подчиняться установленным университетским правилам. Устав 1863 г. не предоставил права поступления в университеты женщинам. Однако правительство не могло не считаться с требованиями прогрессивных российских ученых дать доступ к высшему образованию и женщинам, разрешив открывать частные высшие женские курсы» [15, с. 256]. Дослідники Ю. Галкін, Ф. Григорьев, В. Колесников та Є. Олесеюк вказують на зміни, які містив даний статут, значною мірою охоплюючи питання набуття статусу студента: «Обращает на себя внимание то обстоятельство, что либеральный устав содержал более жесткую по сравнению с прежним регламентацию обязанностей студенчества» [3, с. 135]. Авторами відмічено, що саме 1863 р. уперше в нормативно-правовій практиці імперії було введено дисциплінарний статут студентства. Крім того, «заметной новацией устава явилась и отмена вступительных экзаменов в университетах, круто изменившая привычный ход университетской жизни. В число студентов теперь принимались все, имеющие аттестат об окончании полного гимназического курса» [3, с. 136].

Достатньо новаційним в організації університетського життя постає в сучасній історіографії статут, затверджений імператором 23 серпня 1884 р., шостий розділ якого присвячувався студентам (склад, дисципліна, система матеріальної допомоги). Так, зокрема, «Большие изменения внес устав и в студенческую жизнь, которая попала теперь под постоянный инспекторский контроль. В университеты принимали только окончивших гимназии юношей, не моложе 17 лет и неженатых (еще в 1880 г. МНП выпустило распоряжение – запретить студентам вступать в брак и не принимать в число сту-

дентов женатых лиц). Студент должен платить за слушание лекций, участие в практических занятиях по 5 руб. за полугодие (с 1887 г. – по 25 руб.). Кроме того, студент платил и так называемые гонорарные деньги преподавателям из расчета 75 коп. за недельный час на медицинском факультете и 1 руб. – на остальных. Однако, как оказалось, гонорары зависели не от качества лекций, не от популярности профессоров, а от величины потоков и обязательности тех или иных лекций» [1, с. 33].

Окремим напрямком розвитку сучасної вітчизняної історіографії постає наукова розробка особливостей входження до студентського середовища безпосередньо в університетах Наддніпрянської України. На основі документів та матеріалів офіційного характеру даний процес висвітлюють наукові статті з історії українських вузів [9], спеціалізовані видання з історії Університету св. Володимира [2; 5] та Харківського університету [16; 17; 18], конкретизуючи соціальний та національний склад студентства, що формувалася у даних вузах відповідно до положень нормативно-правових актів імперського рівня XIX – початку XX ст.

Історія формування нормативно-правових основ соціального статусу студентів підросійської України – багатогранне та неоднозначне явище. З одного боку, наукові висновки існуючого комплексу історіографічних джерел щодо питання набуття статусу студента у Російській імперії, залишають усталеним факт визначення загальних засад доступу до вищої освіти на найвищому рівні для діючих протягом XIX – початку XX ст. «російських» університетів, що втілювалось у чотирьох загальноуніверситетських статутах. Статус студента згідно із положеннями даних законодавчих актів історичні дослідження висвітлюють достатньою мірою. Проте, як видно із досліджень, в ході частого реформування освітньої галузі імперії їх положення зазнавали неодноразової корекції у зв'язку із суспільно-політичними процесами в імперії загалом, та на Наддніпрянщині, зокрема. Обмеження, зміни та нововведення, які мали місце у ході університетських реформ, а особливо щодо прийому до вищих навчальних закладів імперії у др. пол. XIX – на поч. XX ст., роль даних актів в організації вищої освіти Києва, Харкова та Одеси потребують подальшого вивчення, що удосконалив формування ґрунтовної, деталізованої та повної картини означеної проблеми.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Аврус И. История российских университетов. Очерки / И. Аврус. – Москва, 2001. – 85 с.
2. Alma mater. Університет св. Володимира напередодні та в добу Української революції 1917–1920: матеріали, документи, спогади: [у 3 кн.]. Кн. 1. Університет св. Володимира між двома революціями / КНУТШ, НБ ім. М. Максимовича; Ін-т рукопису НБУВ; ЦДІАУК; ЦДАВОВ; ДАК; упоряд. В. Короткий, В. Ульяновський. – К., 2000. – 704 с.
3. Галкин Ю. Третий университетский устав / Ю. Галкин, Ф. Григорьев, В. Колесников, Е. Олесеюк // Высшее образование в России. – № 6. – 2001. – С. 134–136.
4. Герье В. Университетский вопрос / В. Герье // Вестник Европы. – 1873. – № 4. – С. 818–836.
5. З іменем Святого Володимира: у 2 кн. Кн. 1 / упоряд. В. Короткий, В. Ульяновський. – К.: Заповіт, 1994. – 398 с.
6. Иконников В. Русские университеты в связи с ходом общественного образования / В. Иконников // Вестник Европы. – 1876. – № 10. – С. 492–550.
7. История Императорского Университета св. Владимира. Университет св. Владимира в царствование императора Николая Павловича. Т. 1 / М. Владимирский-Буданов. – Киев : Тип. Имп. Ун-та св. Владимира, 1884. – 734 с.
8. Історія Одеського університету за 100 років. [1865–1965]. – К. : Вид-во Київського університету, 1968. – 423 с.
9. Могильний Л. Київський Імператорський університет Святого Володимира в 1884–1914 рр. / Л. Могильний // Часопис української історії. – К., 2014. – Вип. 30. – С. 7–14.
10. Новиков М. Создание системы университетского образования в России и Устав 1804 г. / М. Новиков, Т. Перфилова // Ярославский педагогический вестник. – 2012. – № 1. – Т. I (Гуманитарные науки) – С. 15–22.
11. Писарева Е. Організаційно-правові основи діяльності університетів Російської імперії другої половини ХІХ ст. (на матеріалах України): автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Е. Писарева; Національний університет внутрішніх справ. – Х., 2001. – 19 с.
12. Половко І. Статути в системі правового регулювання діяльності навчальних закладів на українських землях у складі Російської імперії у ХІХ ст. / І. Половко // Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. – Одеса, 2009. – Вип. 37. – С. 371–380.
13. Рождественский С. Исторический обзор деятельности Министерства народного просвещения. 1802–1902. / С. Рождественский. – СПб., 1902. – 840 с.
14. Татищев С. Император Александр II: Его жизнь и царствование / С. Татищев. – СПб.: Тип. А. Суворина, 1903. – Т. 1. – 752 с.
15. Федоров В. История России. 1861–1917. / В. Федоров. – М. : ЮРАЙТ, 2011. – 384 с.
16. Харківський університет імені В.Н. Каразіна за 200 років. – Х., 2004. – 750 с.
17. Харьковский государственный университет, 1805–1980: ист. очерк / [И. Рыбалка, М. Черняков, А. Кучер и др.]. – Х. : Вища шк., 1980. – 160 с.
18. Харьковский государственный университет имени А.М. Горького за 150 лет: 1805–1955 / А. Слюсарский, В. Астахов, И. Мирошниченко и др. – Х. : Изд-во ХГУ, 1955. – 387 с.
19. Щетинина Г. Университеты в России и Устав 1884 г. / Г. Щетинина. – М. : Наука, 1976. – 232 с.
20. Эймонтова Р. Русские университеты на грани двух эпох. От России крепостной к России капиталистической / Р. Эймонтова. – М. : Наука, 1985. – 250 с.
21. Эймонтова Р. Университетская реформа 1863 г. / Р. Эймонтова // Исторические записки. – М., 1961. – № 70. – С. 174.

© Лариса Грицик
(Київ)

ЗАКОНОДАТЕЛЬНОЕ ИЗМЕРЕНИЕ СОЦИАЛЬНОГО СТАТУСА СТУДЕНТОВ ПОДРОССИЙСКОЙ УКРАИНЫ В ИСТОРИЧЕСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ

ХІХ в. в історії вищого образования Російської імперії і земель, які перебували під її властю, став часом тривалих перетворень і виходом даної сфери на якісно новий рівень свого розвитку. Основай власне «російських» імператорських університетів в першій половині ХІХ в. вивало необхідність законодавчого закріплення порядків і структури організації і функціонування вищих навчальних закладів.

Історіографія питання законодавчих основ регулювання вищого образования імператорської Росії характеризується високим рівнем розробки, в якій ключове місце приналежить університетським уставам. Нормативно-правові акти діяльності університетів в історіографічному плані не втрачають актуальності з моменту їх утвердження. Ураховуючи

сохранение тенденций разработки учеными тематики студенческого движения как одного из самых острых в социально-политической сфере второй половины XIX – начала XX в., как в империи в целом, так и на подросийской Украине в частности, важное научное значение имеют освещение и характеристика особенностей, условий и оснований приобретения статуса студента, вопрос того, лица какого сословия, национальности и пола имели такое право.

В статье раскрывается состояние и степень исследования проблемы в историографии. Освещен и проанализирован историографический доработок по указанной тематике, прослежены особенности его формирования. Рассматривается историографическое представление указанной тематики, выделены работы, которые прямо или косвенно освещают проблему. Акцентировано внимание на репрезентации ключевых условий приема абитуриентов в высшие учебные заведения Российской империи. Определено уровень охвата вниманием историками вопроса приобретения статуса студента при характеристике и анализе университетских уставов. Рассмотрены особенности освещения данной тематики в дореволюционной, советской и современной историографии.

В статье прослежено изучение нормативно-правовых основ университетов на украинской территории, которые подчинялись действию общеуниверситетских уставов 1804 г., 1835 г., 1863 г. и 1884 г. Показано репрезентацию в историографии ключевых аспектов приема абитуриентов в университет Св. Владимира, для которого императорской резолюцией 1833 г. было решено издать отдельный устав, а 1842 г. министром образования предложено еще один вариант. Выделены исследования, посвященные непосредственно данному вопросу из конца XIX века до сегодняшнего времени.

Уделено внимание определению аспектов, которые требуют дальнейшей научной разработки в контексте глубинного и разностороннего исследования указанной проблемы.

Ключевые слова: университеты, устав, высшее образование, социальный статус, студент, подросийская Украина, историография.

© Larysa Grytskyk
(Kyiv)

LEGISLATIVE DIMENSION OF SOCIAL STATUS OF STUDENTS IN RUSSIAN UKRAINE IN HISTORICAL LITERATURE

Nineteenth century in the history of higher education in the Russian Empire and the lands that were under its authority, was a time of long reforms and the release of this sector to a new level of development. The establishment of «Russian» imperial universities during the first half of the nineteenth century emphasized the need for legislative consolidation of procedures and structure of the organization and functioning of higher education institutions.

The historiography of question about legal framework of regulating the higher education in imperial Russia is characterized by high levels of development, in which the key place belongs to the university charters. Normative legal acts of activity of universities in terms of historiographic don't lose the relevance since their adoption. Taking into account the conservation tendencies of the elaboration by the scientists the subjects of student movement as one of the most critical in the socio-political sphere in the second half of XIX – early XX centuries in the empire in general and in the Russian Ukraine in particular. Significant scientific value have coverage and characteristic features, conditions and grounds for acquiring the status of a student, the question about the person of which state, national and gender have this right.

The article deals with the status and degree research of problems of historiography. The article deals and analyzes historiographical revisions of a specified topic, followed features of its formation. We consider historiography presentation of specified topics, there is highlighted works that directly or indirectly cover the issues of social status of students in the Russian lands of Ukraine in the nineteenth – early twentieth centuries.

The attention is focused on the representation of the subject of prerevolutionary, historical literature, the features of coverage Soviet scientists and key aspects of its development in modern historiography. There are highlighted the works of pre-revolutionary period, which fully addressed the issue of personnel of universities in the empire XIX - early XX centuries, built on the study of educational reforms specified period and the analysis of legal acts that regulate the field of higher education in the state. We characterize the theoretical and methodological approaches to this problem in Soviet historiography. The author noted that Soviet historians focused mostly on the social composition of students with single treatment to determine their status on a legal basis, defending the idea of formality of liberal changes in the organization of university life and preserve the leading positions of wealthy people in the introduction to higher education.

There are outlined level of coverage by historians question about becoming a student at the characterization and analysis of university statutes. There are reviewed the peculiarities by historians lighting conditions of enrollment of students (the required level of education, financial situation, age and national qualifications) to the category of students of higher educational institutions of the Russian Empire in the nineteenth and early twentieth centuries. There are analyzed the features of display in the historical literature the rules of admission to university in each of the university statutes and amendments of previous regulations with the adoption of another act of this nature. There is followed the coverage of extension of action each of the statutes existing at that time the document universities Empire.

The article deals with the study of the regulatory and legal framework of universities in the Ukrainian territory that subordinate actions of university statutes in 1804, 1835, 1863 and 1884. It is noted that certain trend of modern national historiography raises the scientific development the features of joining the student community directly at the universities of Dnieper Ukraine. It is indicated that the process cover scientific articles on the history of Ukrainian universities, specialized publications on the history of Kiev (Imperial) University of St. Volodymyr and Kharkov University. Such works based on official documents and materials specifying the data on the social and national structure of students that formed in these universities under the provisions of imperial legal acts XIX – early XX century. It shows also the representation in the historiography the key aspects of the reception of applicants to the Imperial University of St. Volodymyr for which the imperial resolution 1833 decided to issue a separate statute, and in 1842 Minister of Education suggested another option. In this context, attention is focused on «History of Imperial University of St. Vladimir» by M. Vladymyrsky-Budanov in 1884, which remains to this day a complex and specialized study of the history of the statutes of St. Volodymyr in which dedicated as a temporary charter in 1833 and the statute in 1842 a separate section.

Attention is paid to the definition of aspects that require further scientific development in the context of deep and versatile research of this problem. On the basis of the historiographical analysis by the author is noted the need for further scientific researches concerning the restrictions, changes and innovations that have taken place during the university reforms, especially concerning admission to higher educational institutions in the empire in the second half of XIX – early XX centuries.

Keywords: universities, charter, higher education, social status, student, Russian Ukraine, historiography.

До редакції надійшла 24.06.2015.

УДК 929 Антонович

© **Ольга Зубко**
(Вінниця)

РЕЦЕНЗІЯ ДМИТРА АНТОНОВИЧА НА НАУКОВУ РОБОТУ ВОЛОДИМИРА СІЧИНСЬКОГО «АРХІТЕКТУРА В СТАРОДРУКАХ» ВІД 6 ЛИПНЯ 1927 РОКУ

Стаття подає текст наукової рецензії відомого українського культуролога та мистецтвознавця, професора Українського вільного університету Дмитра Антоновича від 6 липня 1927 р. щодо наукової розвідки лектора Українського вищого педагогічного інституту ім. М. Драгоманова в Празі В. Січинського.

1927 р. В. Січинський, з метою підвищення своїх професійного статусу та фінансової стабільності, вирішив здобути звання доцента УВПІ. Представлена ним наукова розвідка мала стати вагомим аргументом для окресленої мети.

Згідно «Правил про порядок підвищення академічного персоналу» УВПІ ім. М. Драгоманова в Празі» від 1926 р. процедура отримання посади доцента складалася з декількох кроків: подання на ім'я декана заяви з проханням надати посаду, до заяви додавалася автобіографія та одна з наукових праць; розгляду даної заяви, автобіографії і наукової праці загальними Зборами факультету та призначення двох офіційних рецензентів (референтів); отримання в двохмісячний термін письмової рецензії. У випадку позитивних висновків щодо наукової роботи, кандидату на посаду доцента призначалися так звані «габілітаційні виклади» на загальному засіданні Зборів факультету. В обговоренні наукової праці могли брати участь усі їх члени. Після обговорення здійснювався підрахунок голосів «за» та «проти» шляхом відкритого голосування. Втім, якщо право обговорення мали усі члени Зборів, то право дорадчого голосу було тільки в професорів та доцентів – завідувачів кафедрами. При одностайності «за» постанова Зборів факультету подавалася на затвердження